
“VERDERFELIJKE ONLUSTEN”

Geschiedschrijving over de Hoekse en Kabeljauwse Twisten in de negentiende eeuw

EINDWERKSTUK BACHELOR GESCHIEDENIS UU

Martin Averdijk, 6212077

Willem Schuylenburglaan 62, Utrecht

m.b.m.averdijk@students.uu.nl

23-01-2020

Bram van den Hoven van Genderen

8924 woorden

Inhoud

<u>Inleiding</u>	<u>2</u>
<u>Hoofdstuk I</u>	<u>11</u>
<u>Hoofdstuk II</u>	<u>18</u>
<u>Conclusie</u>	<u>23</u>
<u>Literatuurlijst</u>	<u>26</u>
<u>Samenvatting</u>	<u>28</u>

Afbeelding 1 voorblad: De dood van graaf Willem IV op het slagveld in Stavoren, 1345. (Staalgravure uit *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. Deel 2.2 door J.P. Arend, 1846. Maker onbekend.)

Inleiding

De laatmiddeleeuwse Hoekse en Kabeljauwse Twisten zijn in het lager en middelbaar onderwijs met name vanaf de jaren 1970 een onbehandeld onderwerp geweest van de vaderlandse geschiedenis. In de negentiende en eerste helft van de twintigste eeuw daarentegen was dat wel anders: de Twisten werden als een volwaardig onderdeel van de vaderlandse geschiedenis beschouwd. Iedereen had bijvoorbeeld wel eens gehoord van de legendarische figuur Jan van Schaffelaar, die zich met zijn sprong uit de kerktoren in Barneveld op heldhaftige wijze zou hebben opgeofferd voor zijn kameraden. Als je vandaag de dag op een willekeurige straat in Nederland aan een voorbijganger zou vragen naar Jan van Schaffelaar, of de Twisten in het algemeen, is de kans op een vragende blik als reactie groot.

De populariteit van de Kabeljauwse 'ruter' (ruiter of huurling) Jan van Schaffelaar in de negentiende eeuw is een mooi voorbeeld van een manier waarop de Twisten een rol speelden in het nationaal historisch besef in Nederland in die tijd. De negentiende eeuw was de tijd van opkomend nationalisme, maar ook die van de Romantiek. Een trotse natie heeft helden nodig, het liefst uit zoveel mogelijk verschillende eeuwen. Jan van Schaffelaar groeide uit tot een soort middeleeuwse versie van Jan van Speijk (1802-1831), de negentiende-eeuwse kanonneerbootcommandant die zichzelf en zijn schip tijdens de Belgische Opstand opblies om te voorkomen dat het schip in Belgische handen zou vallen. De destijds populaire romanschrijver J.F. Oltmans (1806-1854) liet zich sterk inspireren door Van Speijk bij het schrijven van de beroemde historische roman *De schaapherder* uit 1837, dat zich afspeelt tijdens de Twisten.¹ Deze roman is grotendeels verantwoordelijk voor de negentiende-eeuwse heldenstatus van Van Schaffelaar.² Hetzelfde deed Oltmans al vier jaar eerder met zijn roman *Het slot Loevestein in 1570* met de figuur Herman de Ruyter, die tijdens de Tachtigjarige Oorlog zichzelf en het slot Loevestein opblies voordat de Spanjaarden het in konden nemen.³ Van Schaffelaar was dus net zoals Van Speijk en De Ruyter niet alleen maar een moedig personage, hij was ook een voorbeeld voor de hele Nederlandse natie.

De heldenstatus van Jan van Schaffelaar laat zien dat de negentiende-eeuwse perceptie van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten heel anders was dan vandaag de dag. Maar hoe zag deze perceptie er precies uit? In dit onderzoek zal het beeld van Nederlandse geschiedschrijvers tussen 1840 en 1900 over de Twisten worden bekeken en geïnterpreteerd. De keuze voor Nederlandse geschiedschrijvers in dit onderzoek is bewust, aangezien de historische wetenschap in de

---

¹ J.F. Oltmans, *De schaapherder. Een verhaal uit den Utrechtschen oorlog (1481-1488)*. (Bussum 1979, herdruk: orig. Amsterdam 1837).

² Antheun Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar: oorlog en partijstrijd in de late Middeleeuwen* (Hilversum 2003) 64-89.

³ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 64-89.

genoemde periode nog niet zodanig ontwikkeld was dat er gesproken kon worden van professionele 'historici'. De geschiedkunde stond nog in haar kinderschoenen en een groot deel van de toenmalige literatuur met betrekking tot de Twisten, maar ook de middeleeuwse geschiedenis in het algemeen, werd geschreven door auteurs met verschillende achtergronden.⁴ Met name neerlandici hebben veel bijgedragen aan de negentiende-eeuwse mediëvistiek. W.J.A. Jonckbloed (1817-1885) is een goed voorbeeld hiervan: hij was hoogleraar Nederlandse Taal- en Letterkunde in Groningen, die een groot deel van zijn werk heeft gewijd aan middeleeuwse letterkunde en geschiedenis.⁵

Fictie en non-fictie

Schrijvers van fictie, die onder andere verantwoordelijk waren voor de groeiende populariteit van historische romans in deze periode, komen ook aan bod. De Schotse schrijver Walter Scott (1771-1832) met zijn *Ivanhoe* uit 1819 wordt gezien als de vader van de eerste historische roman in de Europese literatuur, maar al vóór Scotts eerste publicaties schreef de Nederlandse patriot Adriaan Loosjes *Het leven van Maurits Lijnslager* in 1808. De roman is duidelijk met een historisch besef geschreven en speelt zich af in de Gouden Eeuw.⁶ Oltmans liet zich echter sterk inspireren door Scott: zo zijn er meerdere parallellen te vinden tussen de twee verhalen (de hoofdpersoon is een dappere ridder, er is sprake van een goede en slechte partij die tegen elkaar strijden, de ridders wordt met alle moeilijkheden van dien verliefd op een meisje). Ook voor de jeugd werd er het één en ander aan historische romans geschreven: P.J. Andriessen (1815-1877) en A. van der Hoop (1827-1863) schreven verhalen die zich in na-middeleeuwse periodes afspeelden zoals de *Opstand*.⁷ Dit soort werken kunnen een beeld geven van de manier waarop er in die tijd tegen de Twisten werd aangekeken en welke rol deze speelden binnen het historisch besef van een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking. Vrijwel al dit soort romans hadden dan ook als doel om een bepaald historisch besef te verspreiden.

Ondanks het feit dat Oltmans voor *De schaapherder* wel historische bronnen bestudeerde, waren zijn sterk geromantiseerde omschrijvingen van het verleden niet wetenschappelijk te noemen.⁸ De negentiende eeuw kenmerkt zich als een tijd waarin er regelmatig met een romantische blik werd teruggekeken naar het verleden, zo ook naar de Middeleeuwen. De eerder genoemde historische romans zijn hier het fysieke bewijs van. Bij een 'romantische blik' horen concepten als ridderlijkheid, eer en het boeren bestaan in de Middeleeuwen die vaak

---

⁴ A.P.J. Miltenburg, *Naar de gesteldheid dier tyden: Middeleeuwen en mediëvistiek in Nederland in de negentiende eeuw: vier studies* (Hilversum 1991) 10.

⁵ Ibidem.

⁶ Marita Mathijsen, *Historiezucht: de obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013) 30.

⁷ Ibidem, 165.

⁸ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 69-73.

geïdealiseerd werden met een bijna nostalgisch verlangen, als een soort tegenreactie op de radicaal veranderende en industrialiserende wereld van de negentiende eeuw.⁹ Het verleden was subliem en fascinerend: het gaf negentiende-eeuwse lezers het gevoel dat er geheel andere werelden worden geopend bij het lezen van een historisch verhaal. Ten slotte moest historische thematiek aan de andere kant het eerder genoemde historische besef verspreiden, om zo het bestaan en de trots van volk en natie te legitimeren.¹⁰ Daar horen uiteraard de juiste helden bij zoals Jan van Schaffelaar of Willem van Oranje.

Romanschrijvers hebben hier natuurlijk goed gebruik van gemaakt en zo werd het beeld van de Middeleeuwen als de tijd van dappere ridders en beeldschone prinsessen populair. Desondanks waren er wetenschappers en andere schrijvers die probeerden om op een neutralere, wetenschappelijke manier over het verleden te schrijven. Er is dus een verschil tussen het zogenaamde populaire, romantische beeld op de Middeleeuwen (zoals *De schaapherder* van Oltmans) en een meer wetenschappelijk beeld. Deze twee beelden zullen in dit eindwerkstuk met elkaar vergeleken worden, met nadruk op Oltmans' werk als leidend voorbeeld van non-fictie.

Afbakening onderzoeksperiode

Voor dit onderzoek is er voor de periode 1840-1900 gekozen. De geschiedwetenschap ontpopte zich in deze tijd tot een onafhankelijke, academische discipline met eigen wetenschappelijke methoden.¹¹ Leopold von Ranke (1795-1886), vader van de wetenschappelijke geschiedschrijving, maar ook vele anderen zijn verantwoordelijk voor een manier van kijken naar het verleden op een academisch niveau. R.J. Fruin (1823-1899) kan wel de grote Nederlandse historicus van de negentiende eeuw genoemd worden, en is één van de grondleggers van de academische geschiedwetenschap in Nederland. Zo werd hij in 1856 de eerste hoogleraar in de Vaderlandse Historie in Leiden.¹² Hij was een aanhanger van het positivisme, en streefde dan ook naar een zo 'objectief' mogelijke geschiedschrijving.¹³ De historicus moest onpartijdig zijn, en in staat zijn om te verklaren *waarom* dingen zijn gebeurd zoals ze zijn gebeurd.¹⁴ Dit was vooral terug te zien in zijn bekendste werken over de Tachtigjarige Oorlog waarin hij, naast het gangbare protestantse, ook het katholieke perspectief wilde presenteren.¹⁵

Fruin wordt gezien als leermeester van de twintig jaar jongere P.J. Blok (1855-1929), die

---

⁹ Peter Raedts, *De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie*. (Amsterdam 2011).

¹⁰ Mathijsen, *Historiezucht*, 178-180.

¹¹ Leen Dorsman, Ed Jonker en Kees Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000); Jo Tollebeek, *De toga van Fruin: denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990); Miltenburg, *Naar de gesteldheid dier tyden*.

¹² Jo Tollebeek, *De toga van Fruin: denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990) 22-33.

¹³ Ibidem; Mathijsen, *Historiezucht*, 111-124.

¹⁴ Tollebeek, *De toga van Fruin*.

¹⁵ R.J. Fruin, *Het voorspel van de Tachtigjarige Oorlog*, red. Marja van der Linden-Taal (Utrecht 2017).

ook zijn opvolger als hoogleraar van de Vaderlandse Historie werd. Ook hij was een belangrijk figuur binnen de negentiende-eeuwse, Nederlandse geschiedschrijving. Er werden tijdens de gehele negentiende eeuw al vele vaderlandse geschiedenissen geschreven. Alleen voldeden ze volgens Blok lang niet allemaal aan de juiste wetenschappelijke methoden die door Fruin werden uitgedragen. Blok had dan ook als doel om een complete vaderlandse geschiedenis te schrijven op Fruins positivistische en onpartijdige idealen.¹⁶ Blok pleitte voor een 'sociale geschiedenis', waarmee hij een geschiedenis bedoelde die betrekking had op de gehele maatschappij. In deze geest heeft hij ook stukken geschreven over de Twisten, die voor dit onderzoek van belang zijn.

Historische genootschappen

Het ontstaan van een nieuwe, wetenschappelijke vorm van geschiedschrijving in negentiende-eeuws Nederland was ook terug te zien bij de opkomst van talloze historische genootschappen, instituten en tijdschriften die in principe losstonden van de al eeuwenoude universiteiten. Voorbeelden hiervan zijn het Historisch Genootschap te Utrecht (vanaf 1845) en het tijdschrift *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* (vanaf 1836).¹⁷ Naast de meer nationaal-gerichte tijdschriften verschenen er in de eerste helft van de negentiende eeuw ook talloze lokale en provinciale genootschappen en hun tijdschriften, zoals in Gelderland, Overijssel, Limburg en Friesland.¹⁸ Er was in heel Europa, zo ook in Nederland, sprake van een toenemend nationaal bewustzijn, dat op allerlei manieren invloed heeft gehad op de samenleving. De Nederlandse geschiedenis en het conserveren daarvan werd dan ook steeds meer gezien als iets van nationaal belang. Zo maakte bijvoorbeeld de invloedrijke intellectueel R.C. Bakhuizen van den Brink (1810-1865) zich sterk voor een publieker en centraler gestuurd nationaal archief, wat een aantal koninklijke besluiten ter bevordering hiervan tot gevolg had.¹⁹ Als directeur van het Rijksarchief (opgericht in 1808) vanaf 1854 wist hij de archieven door heel Nederland meer toegankelijk te maken voor iedereen die geïnteresseerd was in de geschiedenis. Dit gaf een enorme impuls voor de historische interesse en daarmee besef in Nederland gedurende de negentiende eeuw.²⁰ Nationalisme en geschiedbeoefening waren in deze eeuw onlosmakelijk met elkaar verbonden.²¹ Al eerder is laten zien dat dit nationalisme ook in de fictionele literatuur te vinden is. Historische thematiek was zelfs zo dominant in de Nederlandse negentiende-eeuwse

---

¹⁶ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 72-96.

¹⁷ P.H. de Vries, 'The Writing and Study of History in the Netherlands in the 19th Century', in: P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen, *Geschiedschrijving in Nederland: studies over de historiografie van de Nieuwe Tijd. Deel II* ('s-Gravenhage 1981) hele stuk, aldaar 167-168.

¹⁸ De Vries, 'The Writing and Study of History in the Netherlands in the 19th Century', aldaar 167-168.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Leen Dorsman en Ed Jonker, *Anderhalve eeuw geschiedenis: (Nederlands) Historisch Genootschap 1845-1995* ('s-Gravenhage 1995) 6; Raedts, *De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie.*; Marita Mathijssen, *Historiezucht: de obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013).

literatuur in het algemeen, dat hedendaags letterkundige Marita Mathijsen (1944-) de toenmalige literatuur niet voor niets een “dienstmeid van de natie” heeft genoemd.²²

De Hoekse en Kabeljauwse Twisten (±1350 - ±1490)

Het is van belang om de term ‘Hoekse en Kabeljauwse Twisten’ te definiëren. Waar de partijnamen ‘Hoeken’ en ‘Kabeljauwen’ op zichzelf vandaan komen is nog steeds grotendeels onduidelijk, al hebben historici wel verschillende theorieën. Ook in de negentiende eeuw was er discussie over de oorsprong van de term. In het eerste hoofdstuk zal hier aandacht voor zijn. Met de ‘Hoekse en Kabeljauwse Twisten’ wordt er in dit onderzoek de serie van conflicten bedoeld tussen verschillende adellijke families en steden in de met name graafschap Holland en het Sticht Utrecht van 1350 tot 1490. Het Kabeljauwse verbond dat op 23 mei 1350 werd gesloten betekende het startsein voor de partijvorming met de Kabeljauwen aan de ene kant en de Hoeken aan de andere kant.²³ Er was gedurende de Twisten echter nooit sprake van een vastliggende samenstelling van de twee partijen: sommigen sprongen van de ene naar de andere kant en het kwam ook regelmatig voor dat er binnen een adellijke familie of stadbestuur verdeeldheid bestond over de keuze tussen Hoekse of Kabeljauwse steun. Ten slotte was er ook geen sprake van een continue strijd in de anderhalve eeuw. Soms laaide de conflicten plotseling op en kwam het tot een hoogtepunt van oorlog en geweld. Maar er waren ook periodes van rust waarin er niet of nauwelijks werd gevochten.²⁴

Veel onderzoek naar de Hoekse en Kabeljauwse Twisten is gedaan om de conflicten zelf beter te begrijpen. Vooral onderzoek naar primaire bronnen als oorkonden en andere documenten uit de late middeleeuwen zijn de basis geweest voor de bestaande literatuur over de Twisten. Bekende werken als *Hoekse en Kabeljauwse twisten* (1966) van H.P.H. Jansen²⁵, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten* (1982) van H.M. Brokken²⁶, maar ook hedendaagse onderzoeken van namen als M.J. van Gent²⁷ en Justine Smithuis²⁸ zijn voorbeelden die de Twisten zelf proberen te analyseren. Dat is niet de bedoeling van dit eindwerkstuk: hier gaat het om de negentiende-eeuwse perceptie van de Twisten, of deze waarheidsgetrouw te noemen is of niet. Antheun Janse komt met zijn werk *De sprong van Jan van Schaffelaar: Oorlog en partijstrijd in de*

---

²² Mathijsen, *Historiezucht*, 174.

²³ H.M. Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Zutphen 1982) 189.

²⁴ Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*.

²⁵ H.P.H. Jansen, *Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Bussum 1966).

²⁶ Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*.

²⁷ M.J. van Gent, *“Pertijelike saken”: Hoeken en Kabeljauwen in het Bourgondisch-Oostenrijkse tijdperk* (’s-Gravenhage 1994).

²⁸ Justine Smithuis, ‘Politiek en geweld in een laatmiddeleeuwse stad: Utrecht, 1400-1430’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 123 (2010) 241–253; Justine Smithuis, ‘Urban politics and the role of guilds in the city of Utrecht (1250-1450)’ (Leiden 2019).

late Middeleeuwen (2003)²⁹ ook met een soortgelijke doelstelling. Naast een analyse van de oorlogvoering tijdens de Twisten (met specifieke aandacht voor de Stichtse Oorlog) bekijkt hij ook de betekenis en rol van de figuur Jan van Schaffelaar, die met name in de negentiende eeuw sterk geromantiseerd werd. Hij beschrijft onder andere hoe de eigenlijk weinig betekenende heldendaad zo populair kon worden en rond 1900 bij bijna iedere Nederlander tot de verbeelding sprak. Volgens hem was Schaffelaars positie in de vaderlandse heldengalerij met name te danken aan Oltmans' historische roman. Overige grote onderzoeken naar de negentiende-eeuwse perspectieven op de Twisten zijn beperkt. Daarom zal dit onderzoek een kleine, maar relevante bijdrage leveren aan onze huidige kennis over negentiende-eeuwse geschiedschrijving.

Brongebruik

Dit onderzoek zal zich richten op een aantal negentiende-eeuwse studies van verschillende auteurs. In de negentiende eeuw werden historische onderzoeken via verschillende manieren gepubliceerd: denk aan tijdschriften, handboeken en (biografische) woordenboeken. De meeste van deze bronnen zijn te vinden in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de plek waar ook het onderzoek grotendeels is gedaan. Naast de fysieke uitgaves uit de KB is er ook gebruik gemaakt van digitale versies. Binnen de onderzochte bronnen zijn vier genres te zien: allereerst historische handboeken, een biografisch woordenboek, historische tijdschriften en de roman van Oltmans. De keuze voor vier genres moet een zo breed mogelijk beeld over de Twisten opleveren. Er had ook gekozen kunnen worden voor bijvoorbeeld gedichten, muziekstukken, beeldende kunst of zelfs kaartspellen (zie het 'Histoirespel' uit begin negentiende eeuw). Echter zal dit eindwerkstuk zich beperken tot de negentiende-eeuwse schrijvers en literatuur (exclusief poëzie) omdat het onderzoek anders te breed wordt en alternatieve bronnen daarom een apert onderzoek verdienen.

Handboeken

Er zal gebruik worden gemaakt van de negentiende-eeuwse handboekenserie *Algemeene geschiedenis des vaderlands* (1841-1879) die grotendeels door J.P. Arend (1796-1855) is samengesteld. Het tweede deel met het tweede en derde stuk uit 1848 en 1849 behandelen de periode van de Twisten. Arends werk geeft een zeer uitgebreid overzicht van de vaderlandse geschiedenis, maar is eigenlijk niet, zelfs negentiende-eeuwse standaarden, wetenschappelijk te noemen. Toch is deze bron wel non-fictief (bedoeld) en daarom bruikbaar voor dit onderzoek. Arends werk is een geschiedschrijving die als een directe voorloper kan worden gezien van de meer wetenschappelijke geschiedschrijving, die later in de negentiende eeuw ontstaat. Er zal ook gebruik worden gemaakt van een ander handboek van latere makelij, namelijk de twintigdelige

---

²⁹ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*.

Algemeene geschiedenis des Nederlandschen volks, van de vroegste tijden tot op onze dagen (1871-1882) door W.J.F. Nuyens. Nuyens was het boegbeeld van de alternatieve, katholieke geschiedschrijving in Nederland.³⁰ Hij heeft zelfs Fruin weten te inspireren om ook het katholieke perspectief van de vaderlandse historie aan het licht te brengen.³¹ Nuyens was dan ook kritisch op voorgaande vaderlandse geschiedenissen en wilde zich met zijn werk afzetten van het eentonige protestantse geschiedbeeld dat destijds dominant was. Hierom is Nuyens' werk interessant voor dit onderzoek: het verbreedt de horizon wat betreft de negentiende-eeuwse geschiedschrijving over de Twisten.

Biografisch woordenboek

Het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* van A.J. van der Aa (1792-1857), dat in twaalf delen verscheen tussen 1852 en 1878, is ook een voorbeeld van een negentiende-eeuws werk waarbij in dit geval letterkundige Van der Aa een overzicht wilde geven van verschillende historische figuren die volgens hem een rol hebben gespeeld in de Nederlandse geschiedenis. Van der Aa's biografische woordenboek wordt gezien als één van de eerste van zijn soort in Nederland. Daarvoor verschenen er al in andere Europese landen als Groot-Brittannië en Frankrijk soortgelijke woordenboeken. De opkomst van het genre ging hand in hand met dat van het nationalisme in de negentiende eeuw.³² De voornaamste functie van een dergelijk woordenboek was het laten zien van de verdiensten die Nederlanders door de eeuwen heen hebben verricht voor het vaderland. Zij moesten als voorbeeld dienen van moed en deugd voor het hele Nederlandse volk.³³

Van der Aa was niet heel kritisch over het bronmateriaal die hij gebruikte om de historische personages te omschrijven; hij wilde enkel 'de stand van zaken' aantonen. Dit maakt de bron in zeker opzicht problematisch als het gebruikt moet worden voor een onderzoek naar de beschreven personen. Maar in dit onderzoek gaat het niet om het waarheidsgehalte achter de beschrijvingen, het gaat om de manier waarop (in dit geval) personages uit de Twisten worden omschreven door Van der Aa. Personages als de regerende graven en bisschoppen, maar ook telgen uit vooraanstaande adellijke families zijn de moeite waard om in het werk van Van der Aa op te zoeken.

Historische tijdschriften

Ten slotte is er voor dit onderzoek is gekozen voor de eerder genoemde *Berigten* en *Bijdragen en*

---

³⁰ A.T. van der Zeijden, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn: W.J.F. Nuyens (1823-1894) en zijn "nationale" geschiedschrijving* (Hilversum 2003) 60-78.

³¹ Van der Zeijden, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn*, 64.

³² Mineke Bosch, 'Vrouwen in perspectief. Traditie en verandering van het biografische woordenboek in Nederland en elders.', *BMGN - Low Countries Historical Review* 129 (2014) 55-76.

³³ *Ibidem*.

Mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht (BMHG). Tevens zal er gekeken worden naar de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde (BVGO)*, opgericht door Gelders archivaris I.A. Nijhoff (1795-1863). Dit soort historische tijdschriften zijn relevant, omdat ze het bewijs zijn van een grote hoeveelheid wetenschappelijk onderzoek die tijdens de negentiende eeuw buiten de universiteiten is gedaan.³⁴ De publicaties van het Historisch Genootschap verschenen in verschillende soorten en maten. Bij de *Berigten* en *Bijdragen* ging het om (bijna) jaarlijkse uitgaves van meerdere historische artikelen en bronnen. Soms over een specifieke historische casus, soms edities van primaire bronnen met een toelichting. Het Historisch Genootschap had voor dit soort edities ook nog een apart tijdschrift, namelijk de *Kroniek van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht*. In de tijdschriften is aandacht voor verschillende periodes, zo ook voor de Late Middeleeuwen en de Twisten. Hetzelfde geldt voor de *BVGO*, die een soortgelijke samenstelling van artikelen bevat. Zowel de tijdschriften van het Historisch Genootschap als de *BVGO* bevatten bijdragen van grote namen zoals Fruin en Blok.

Methode

Al deze bronnen zullen op de volgende zaken worden geanalyseerd: wat zeggen de schrijvers over de oorzaken van de Twisten? Zijn er verschillende opvattingen te zien of juist een algemeen beeld? Zijn er sporen van hollandocentrisme terug te vinden?³⁵ Veel negentiende- en begin twintigste-eeuwse geschiedschrijving over Nederland draaide namelijk sterk om de huidige provincies van Holland, aangezien het beschouwd werd als het rijkste en belangrijkste deel van de Nederlanden. Nu speelden een groot deel van de Twisten zich af binnen de grenzen van het toenmalige graafschap Holland en het Sticht Utrecht, maar er waren ook zeker partijen buiten deze grenzen betrokken. Dit sluit ook aan op de vraag of er een vorm van partijdigheid is te vinden in de beschrijvingen over de Twisten. Toenmalige geschiedschrijvers wilden nog wel eens een duidelijke Orangistische positie innemen waarbij er positief geschreven werd over alles wat uiteindelijk tot het verenigde Nederland onder de Oranjes zou hebben geleid. Zo zou Holland de belangrijkste rol hebben gespeeld bij de vormgeving van het verenigde Nederland dat we sinds de negentiende eeuw kennen en werden er daarom ook verbanden gelegd tussen de toenmalige (en huidige) Oranjes en de middeleeuwse graven van Holland. Zijn er in de studies tot slot toch nog romantische elementen terug te vinden? Denk aan geïdealiseerde omschrijvingen van gebeurtenissen of daden van historische figuren. Al deze vragen moeten een indicatie geven over de waarde of betekenis die schrijvers aan de Twisten gaven.

Het eerste hoofdstuk zal met name beschrijvend zijn en de relevante visies uit de negentiende-eeuwse, non-fictionele studies halen. Vervolgens zullen de visies in het tweede

---

³⁴ De Vries, 'The Writing and Study of History in the Netherlands in the 19th Century', 166.

³⁵ T.A.H. de Nijs, *Geschiedenis van Holland. Deel IIIb* (Hilversum 2003) 647.

hoofdstuk vergeleken worden met het populaire beeld dat Oltmans verspreidde met zijn roman. Samen moeten de twee hoofdstukken een algemeen beeld kunnen vormen over de manier waarop er in de negentiende eeuw tegen de laatmiddeleeuwse conflicten werd aangekeken en welke waarde deze hadden binnen het historisch besef in die tijd.

Afbeelding 2: Willem V sluit het Kabeljauwse verbond met de edelen en steden, 1350. (Staalgravure uit *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. Deel 2.2 door J.P. Arend, 1846. Maker onbekend.)

Hoofdstuk I: Romantische geschiedschrijving

Arend

“Die mijne vrienden zijn, volgen mij!” roept hij [graaf Willem IV] uit en stort met zijn klein krijgshoopje doldriftig in een dorp den vijand, velt met eigen hand den Frieschen hoofdman, en laat de plaats in vlammen opgaan. Op dit gezigt vliegen de verbitterde Friezen met onweerstaanbare woede van alle kanten op hem aan. Hij en zijne Edelen verrigten wonderen van dapperheid, tot zijne overige strijdmagt hem ter hulpe snelt. (...) Eindelijk verklaart zich de zege voor de Friezen. (...) Ongetwijfeld hebben de Friezen nimmer eene grootere en roemruchtiger overwinning bevochten dan toen; te merkwaardiger dewijl het schijnt, dat zij geene geregelde krijgsbenden, maar grootendeels ongeoeffend landvolk, zonder tucht, zonder krijgskennis, zonder eigenlijken aanvoerder, tegen het overmatig en geoeffend vijandelijk heir, dat door eenen krijgshaftigen Graaf en een groot getal ervarene bevelhebbers werd aangevoerd, gesteld hebben.³⁶

J.P. Arends omschrijving van graaf Willem IV's nederlaag tegen de Friezen in 1345 leest bijna als een roman. En hij is ook niet bang om er een oordeel over te vellen: de dappere graaf had eigenlijk gewoon moeten winnen, maar is op merkwaardige wijze om het leven gekomen. Hiermee zet Arend eigenlijk al de toon voor de rest van zijn beschrijving van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten, die traditioneel gezien bij de dood van de kinderloze Willem IV beginnen. Ondanks Arends uitgebreide verwijzingen naar verschillende bronnen, is duidelijk te zien dat het hier gaat om een vroege vorm van geschiedschrijving, nog vlak voor de tijd van Fruin. De beschrijvingen zijn vaak dramatisch of romantisch geladen, met termen als 'dapperheid', 'moed', 'euveldaad' of 'roemruchtig'. Met name de veldslagen en moorden worden met een heroïsch karakter beschreven, zo nu en dan aangevuld met uitspraken van hoofdrolspelers waarvan het maar de vraag is waar Arend deze precies vandaan heeft gehaald. Het zijn Arends bronverwijzingen waar hij genuanceerder lijkt te zijn: als hij het ontstaan van de Twisten moet toelichten, komt hij met visies van verschillende auteurs aanzetten. Zo noemt hij de theorieën van de zeventiende- en achttiende-eeuwse Van Loon, Idsinga, Kluit, Bilderdijk, Tydeman en Van Kampen. Hij concludeert: 'Naar ons inzien, moet men den oorsprong dezer onlusten niet in ééne bepaalde, maar in eene zamengestelde oorzaak zoeken.'³⁷ Hiervoor noemt hij onder andere de al bestaande veten tussen de veertiende-eeuwse adel en de bekwaamheid van Willem IV en zijn opvolgers. Arend lijkt dus wel energie gestoken te hebben in het zoeken van bronmateriaal en het lezen van voorgaande literatuur over de historische thema's. In de voetnoten is vaker een vergelijking te zien tussen twee of meerdere auteurs over een bepaald onderwerp. Maar toch is Arend in de meeste gevallen

---

³⁶ J.P. Arend, *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. 2.2 (Amsterdam 1846) 157-158.

³⁷ Arend, *Algemeene geschiedenis des vaderlands*, 161

lang niet zo kritisch en lijkt de meeste bronnen zonder enige toelichting over te nemen, en dat terwijl hij zich grotendeels op zeventiende- en achttiende-eeuwse schrijvers baseert. In combinatie met zijn romantische schrijfstijl is het problematisch om Arends *Algemeene geschiedenis* als een wetenschappelijk werk of studie te zien. Toch werd de nauwkeurigheid en (voor die tijd) onpartijdigheid van Arend gewaardeerd door de gevestigde (protestante) intellectuelen in die tijd.³⁸

Nuyens

In deel vijf van de *Algemeene geschiedenis des Nederlandschen volks, van de vroegste tijden tot op onze dagen* uit 1873 schrijft Nuyens al een stuk wetenschappelijker en analytischer. Hij probeert in het hoofdstuk over de Twisten de daarin spelende conflicten ook echt te verklaren: ‘Om den aard en de oorzaken van de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten behoorlijk te begrijpen...’.³⁹ Dit doet hij op basis van de sociaal-maatschappelijke situatie van met name Holland in die tijd. Hij noemt onder andere de opkomst van de burgerij als oorzaak achter de wat hij noemt “heftige schokken der maatschappij”, die vervolgens leidden tot de gewelddadige conflicten tijdens de Twisten. De burgerij kwam regelmatig tegenover de gevestigde adel te staan, en als er geen sprake was van een “krachtige hand” die “het roer den staat” in handen had (als voorbeelden hiervan noemt hij “zwakke, weifelende” mannen en daarna nog vrouwen in het algemeen) dan kon het escaleren. Nuyens zet de Twisten in een breder, Europees perspectief, aangezien hij ze onder een verzameling “bloedige burgeroorlogen” in “een groot gedeelte van Europa” gedurende de veertiende en vijftiende eeuw schaaft.⁴⁰ De maatschappelijke verhoudingen in de Nederlanden stonden volgens Nuyens dus al op scherp, maar het kwam echt tot een escalatie toen Margaretha van Henegouwen de kinderloze Willem IV opvolgde. Als Nuyens een oordeel probeert te vellen over de motivaties van zowel de Hoeken als de Kabeljauwen, geeft hij toe dat beide partijen “gronden van recht genoeg” hadden. Toch komt hij vervolgens wel met een extra waardering voor de Hoeken, die volgens hem “ridderlijker, manhafter” en trouwer waren aan hun vorst.⁴¹ Over dit waardeoordeel zegt Nuyens wel dit:

*Men stelle zich niet voor, dat dit alles helder, klaar stond voor den geest van de Hoekschen en Kabeljauwschen der XIVe en XVe eeuw. Verre van daar. De schets van hetgeen beide partijen zijn geweest, is niets anders dan de schets van datgeen, wat men heeft kunnen ontwaren toen, in later eeuwen, men terugblikte op hun doen, hun laten en hun streven.*⁴²

---

³⁸ Mathijssen, *Historiezucht*, 120.

³⁹ W.J.F. Nuyens, *Algemeene geschiedenis des Nederlandschen volks, van de vroegste tijden tot op onze dagen* dl. 5 (Amsterdam 1873), 74-90.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

Nuyens komt hier met een belangrijk onderdeel van de (professionele) geschiedschrijving, namelijk het besef dat er een verschil zit tussen de historische ‘werkelijkheid’ en wat er is geschreven over het verleden. Hiermee nuanceert hij zijn standpunt over de partijen tot op zekere hoogte. Nuyens’ schrijfstijl is een stuk formeler dan dat van Arend, maar er zijn nog steeds romantische elementen in de tekst terug te vinden. Zijn standpunt over de “ridderlijke” Hoeken is hier een voorbeeld van. Daarnaast verwijst Nuyens nauwelijks naar (secundaire) literatuur. Toch is Nuyens’ verhaal over de Twisten analytisch van aard en een stuk minder verhalend zoals bij Arend. Nuyens probeert de Twisten echt te verklaren in plaats van enkel na te vertellen. Dit maakt Nuyens’ werk meteen een stuk wetenschappelijker dan dat van Arend. Nuyens publiek bestond uiteraard grotendeels uit katholieken die zijn werk als een soort historische legitimatie zagen: óók de katholieke bevolking deed er eindelijk toe in de vaderlandse geschiedenis. Dit kan Nuyens kritischere houding verklaren ten opzichte van de gevestigde (protestantse) geschiedschrijving, die Arend voornamelijk bediend heeft.⁴³

Van der Aa

Van der Aa wilde met zijn *Biografisch Woordenboek der Nederlanden* (1852-1878) een overzicht geven van belangrijke personen uit de Nederlandse geschiedenis zo heeft hij samen met anderen (K.J.R. van Harderwijk en G.J.D. Scholten) ook geschreven over personages uit de Twisten. Bij zijn beschrijvingen van de relevante Hollandse graven en gravinnen geeft Van der Aa ook veel achtergrond informatie over de Twisten zelf. Hij noemt vooral het conflict tussen Margaretha en Willem V vanaf 1350 als oorzaak van de Twisten. Van der Aa zou enkel de stand van zaken willen presenteren met zijn omschrijvingen, maar toch zijn er meerdere waardeoordelen te vinden in zijn beschrijvingen. Steeds sluit hij iedere beschrijving af met verschillende meningen over het beschreven personage. Kabeljauw Willem V had volgens Van der Aa wel “goede hoedanigheden, doch heerszucht en een hoogst prikkelbaar gestel verleidden hem tot daden, die zijn hart gewis afkeurde”,⁴⁴ alsof het een tragische held is geweest. Over de Hoekse graaf Albrecht van Beieren heeft Van der Aa een nogal moralistisch geladen oordeel: “Hij was een slap vorst, dobberde tusschen twee partijen, beurtelings de speelbal van Edelen, hovelingen, vrouwen of van zijne zeer ongebondene levenswijze; bevorderde in Holland het zedebederf, en door het verkoopen van groote vergunningen in de steden, vermeerderde hij hare magt en aanzien in hooge mate.”⁴⁵ Blijkbaar was meer macht voor de steden volgens Van der Aa een negatief gevolg van de Twisten. Ook omschrijft Van der Aa de Hoekse gravin Jacoba van Beieren als een tragisch personage: haar

---

⁴³ Zeijden, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn*.

⁴⁴ A.J. van der Aa, K.J.R. van Harderwijk en G.J.D. Scholten, *Biografisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt*, Deel 20 (Haarlem 1852), 232-235.

⁴⁵ Van der Aa, *Biografisch woordenboek der Nederlanden*, Deel 1, 12-16

mislukkingen tijdens haar strijd tegen de Kabeljauwen en vooral haar ongelukkige huwelijken worden nadrukkelijk benoemd. Ook haar liefde voor haar derde echtgenoot, de edelman Frank van Borssele, wordt redelijk aangedikt. Van Borssele wordt in zijn eigen omschrijving afgeschilderd als een knappe, heldhaftige ridder voor wie Jacoba als een blok voor zou zijn gevallen. Ook wordt hun geheime huwelijk genoemd, wat het gevolg zou zijn geweest voor de gevangenneming van Van Borssele door Filips de Goede.⁴⁶ Jacoba zou haar geliefde vervolgens vrijgekocht hebben met de overdracht van Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland aan Filips. De hele kwestie rondom het geheime huwelijk wordt vandaag de dag gezien als een legende, want het huwelijk had volgens recenter onderzoek pas plaatsgevonden na de gebiedsoverdracht.⁴⁷ Naast zijn eigen oordeel voegt Van der Aa ook nog regelmatig de oordelen van andere schrijvers over de personages, waaronder die van Bilderdijk en Arend. Deze zijn ook vaak moralistisch van aard. Commentaar op de bronnen die hij voor zijn oordelen gebruikte is nergens te vinden, al noemt hij wel meer dan enkel zijn eigen visies.

Er valt dus te concluderen dat Van der Aa's beeld op de Twisten allesbehalve kritisch was en nog erg moralistisch en (zo nu en dan) romantisch geladen, ondanks de uitgebreide bronvermeldingen en grote variatie aan bronmateriaal. Samen met het werk van Arend valt dit biografisch woordenboek onder geschiedschrijving die duidelijk nog vóór de methodes van Fruin gebruikelijk was.

Historisch Genootschap

In de tijdschriften van het Historisch Genootschap is een veel wetenschappelijkere vorm van geschiedschrijving zichtbaar. In een uitgave van de *Berigten* uit 1851 geeft archivaris W.J.C. Rammelman Elsevier in zijn artikel 'De strijd' een overzicht en analyse van bronnen die berichten over de conflicten in en rondom Leiden tijdens de Twisten tussen 1479 en 1483. In de inleiding wordt aangegeven dat er nog veel bronnen bekend zijn over de toestanden in Leiden, maar dat daar nog te weinig onderzoek naar is gedaan. Rammelman stelt dat "Door het gebruiken dier bronnen verkrijgen deze gebeurtenissen een geheel ander aanzien".⁴⁸ Met andere woorden, Rammelman wilde een nieuw inzicht geven over de Twisten in Leiden door een analyse die hij aanvulde met fragmenten uit meerdere primaire bronnen die telkens worden toegelicht. Deze omgang met bronmateriaal verraadt een nieuwe ontwikkeling binnen de geschiedschrijving. Rammelman wil naast het vertellen van een verhaal (iets wat Arend en Van der Aa vooral deden) ook de rol en omgang van het bronmateriaal naar voren laten komen. Ook is Rammelmans casus

---

⁴⁶ Van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, Deel 9, 52-56

⁴⁷ Antheun Janse, *Een pion voor een dame Jacoba van Beieren, 1401-1436* (Amsterdam 2009), 288-326.

⁴⁸ W.J.C. Rammelman Elsevier, 'De strijd, tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen in de jaren 1479-1483, toegelicht uit echte en nog onbezichtigde bescheiden.', *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, 4 (1851) 125-234.

vrij specifiek en niet overkoepelend, iets waar in tijdschriften als de *BMHG* ruimte voor was. In de editie van 1859 behandelt P. van den Brandeler de laatste fase van de Twisten op basis van archiefstukken (rekeningen) uit Dordrecht.⁴⁹ Alle gebruikte archiefstukken hebben een analyse en contextualisering. Van der Brandeler stelt onder andere dat het beleg van Montfoort een genadeslag is geweest voor de Hoeken, en uiteindelijk heeft geleid tot de overwinning van de Kabeljauwen aan het eind van de Twisten in 1490.

Over de herkomst van de naamgeving 'Hoeken' en 'Kabeljauwen' bestond er in de negentiende eeuw net als vandaag de dag discussie. De algemeen aangenomen theorie van de invloedrijke Willem Bilderdijk (1756-1831) is gebaseerd op het wapen van de Beierse dynastie waar graven als Willem IV, Willem V en Albrecht lid van waren. Deze zou namelijk lijken op de schubben van een vis en daarom werden aanhangers van deze graven 'Kabeljauwen' genoemd. 'Hoeken' verwijst naar een vishaak, die natuurlijk als een tegenstander van de vis gezien kan worden. In de *BVGO* uit 1856 zet P.C.G. Guyot (1800-1861) in zijn artikel 'Rood, wit en blaauw, de landsheerlijke kleuren van Holland onder de graven uit het huis van Beijeren' zich af tegen deze theorie.⁵⁰ Volgens hem zou de naam alleen gebaseerd kunnen zijn op de (hof)kleding die Willem V en zijn volgelingen droegen, die een "bleekblauwe kleur" geweest zouden hebben. In eerste instantie zouden de partijen elkaar onderscheiden hebben met de kleuren van hun hoofddekseis: grijs of "grauw" voor de Kabeljauwen ("grauw" heeft volgens Guyot "plebs" of "laag gepeupel" als betekenis en verwijst naar de stedelingen of burgerij) en rood voor de Hoeken. Guyot is net zoals Rammelman een voorbeeld van een schrijver die op een kritische en analytische wijze omging met hun bronmateriaal, en daar ook een aanzienlijk deel van hun artikel aan wijden.

Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde

In de *BVGO* uit 1885 (derde reeks, tweede deel) schrijft P.J. Blok twee stukken over de Twisten die de nieuwe, kritische vorm van geschiedschrijving volgens Fruins methode laten zien. Blok trapt zijn stuk 'De eerste regeringsjaren van Hertog Albrecht, 1358-1374' af met de bekentenis dat er nog veel onbekend en onduidelijk is over de Middeleeuwen. Dit komt volgens hem door de afwezigheid van veel primaire bronnen uit die tijd.⁵¹ Hij noemt het werk 'Verhalen over den oorsprong der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten' van J.C. de Jonge uit 1817 bijvoorbeeld een "eene onvolledige schets" vanwege het gebrek aan bronnen, ook al had hij wel waardering voor de manier waarop De Jonge zijn bronnen gebruikte. Net als Nuyens schetst Blok de Twisten in

---

⁴⁹ P. van den Brandeler, 'Berigt over Dordrecht in 1490', *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, 7 (1859) 79-127.

⁵⁰ P.C.G. Guyot, 'Rood, wit en blaauw, de landsheerlijke kleuren van Holland onder de graven uit het huis van Beijeren; en grauw, namelijk bleekblauw, de kleur van de hofkleding dier graven', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 1, 10 (1856) 344-354.

⁵¹ P.J. Blok, 'De eerste regeringsjaren van Hertog Albrecht van Beieren, 1358-1374', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 3, 2 (1885) 244-284.

eerste instantie als een partijstrijd tussen de gevestigde adel en de opkomende burgerij (plus nog enkele overige adellijke families). Achttiende-eeuwse geschiedschrijvers als Adriaan Kluit en Jan Wagenaar waren volgens Blok verantwoordelijk voor deze sociale invalshoek op de Twisten. Blok stelt echter dat deze focus op het sociale karakter van de Twisten te overheersend en te partijdig is. Bloks verklaring hiervoor zijn achttiende-eeuwse idealen over (burger)vrijheden, die blijkbaar ook geschiedschrijvers hebben beïnvloed. Alsof de Twisten al een soort voorbode waren voor de uiteindelijke strijd die de burgerij aan zou gaan tegen de gevestigde adel. Blok noemt hierom de al bestaande conflicten (veten) tussen de adellijke families onderling als voornaamste oorzaak van de Twisten. De veten kwamen na de dood van Willem IV tot een hoogtepunt en leidden uiteindelijk tot de soms nog bloederige conflicten in de anderhalve eeuw die volgde. Bloks verhaal over de regeerperiode van graaf Albrecht wordt gekenmerkt door afwisselingen tussen rustige, stabielere periodes en periodes met meer conflicten en andere gewelddadige confrontaties. Over het algemeen is Blok redelijk positief over Albrecht, maar noemt ook de minder fraaie periodes. Het is te merken dat Blok een zo genuanceerd en onpartijdig mogelijk verhaal probeert te vertellen, inclusief uitgebreide bronvermelding en toelichting. Dit doet hij ook in zijn stuk over de veertiende-eeuwse Friese Twisten in 'Schieringers en Vetkoopers' uit 1893.⁵² Deze Friese Twisten kwamen sterk overeen met wat er in Holland tijdens de Hoekse en Kabeljauwse Twisten gebeurde, en Blok legt dan ook de link tussen de twee conflicten (hij noemt daar ook nog de Heeckerens en Bronckhorsten in Gelre, en Lichtenbergers en Lokhorsten in Utrecht bij). Oorzaken voor al deze twisten zijn volgens hem dus naast de sociale verhoudingen ook de eerder genoemde veten. Hier voegt hij nog een oorzaak aan toe die nog prominenter was dan de andere, namelijk een gebrek aan centraal bestuur. Daar was volgens Blok in Friesland destijds zeker sprake van, en eigenlijk gold dat ook voor de rest van de Nederlanden.

Conclusie Hoofdstuk I

Concluderend is er een ruw onderscheid te maken tussen twee vormen van geschiedschrijving in de negentiende eeuw: de nog sterk verhalende, romantische wijze die bijna niet wetenschappelijk te noemen is, en de vernieuwende, analytisch-kritische wijze van Fruin en zijn tijdgenoten. Tussen de twee extremen in is wel een ontwikkeling te zien: zo is Nuyens bijvoorbeeld wel kritisch, maar zijn er hier en daar nog wel romantische elementen in zijn betoog over de Hoeken en Kabeljauwen te zien. Daarbij moet gezegd worden dat het een logische ontwikkeling is, aangezien er in de eerste helft van de negentiende eeuw minder studies bekend waren waarop geschiedschrijvers voort konden bouwen of zich juist konden afzetten. De hoeveelheid artikelen over de Twisten in de tijdschriften was jammer genoeg beperkt; het overgrote deel werd toch wel gedomineerd door

---

⁵² P.J. Blok, 'Schieringers en Vetkoopers', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 3, 7 (1893) 1-40.

latere periodes. Ook wordt er in andere bronnen opvallend weinig aandacht besteed aan de Twisten. Een verklaring hiervoor is toch wel de aanname dat de eeuwen na die van de Twisten een crucialere rol hebben gespeeld voor Nederland als natie. De Twisten zijn immers een goed voorbeeld van een tijd waarin de Nederlanden allesbehalve eensgezindheid uitstraalden, en daarom minder relevant voor de vaderlandse geschiedenis.

Hoofdstuk II: Ridders des vaderlands

Nu we een redelijk overzicht hebben van de ‘non-fictieve geschiedschrijving’ van de negentiende eeuw, is het nu van belang om deze te vergelijken met een ‘fictionele geschiedschrijving’. Hét werk wat een groot aandeel heeft gehad in het zogenaamde populaire beeld is natuurlijk Oltmans’ *De Schaapsherder*. Op welke manier heeft hij de Twisten eigenlijk afgeschilderd? Allereerst is het van belang om te vermelden in welke periode zijn succesvolle roman zich afspeelt. De ondertitel verraaft het al: *Een verhaal uit den Utrechtschen oorlog (1481-1488)*. Het verhaal speelt zich dus af in de Stichtse Oorlog tussen de aanhangers van de Utrechtse bisschop David van Bourgondië (de Kabeljauwse zijde) en zijn tegenstanders (de Hoeken, onder leiding van de steden Utrecht, Amersfoort en Montfoort)⁵³. Oltmans kiest bewust voor deze specifieke periode, hij zet zelfs de jaartallen in de ondertitel.

Kabeljauwse held

Zoals de inleiding ook al aangaf, deed Oltmans tot op zekere hoogte ook echt historisch onderzoek: hij gebruikte met name de enige Utrechtse kroniek die Jan van Schaffelaar als persoon noemt. Jan van Schaffelaar is dan ook, samen met een huurling genaamd Perrol, het hoofdpersonage van het verhaal. Het verhaal draait om de vijandschap tussen de twee hoofdpersonen, want Jan dient de Utrechtse bisschop (was dus een Kabeljauw) en Perrol was overgelopen naar de Hoeken. De twee zijn tegenpolen van elkaar: Jan is de dappere, hoffelijke en trouwe ridder, terwijl Perrol een kwaadaardige overloper is. Hij is een huurling die niets moet weten van trouw, eerlijkheid en zelfbeheersing. Los van het feit dat hun vijandschap zich in een historische setting afspeelde, lijkt Oltmans met zijn *Schaapsherder* allesbehalve een verklarende beschrijving te willen geven over de oorlog. Zijn verhaal draait echt om de personages en de ontwikkeling die zij meemaken. De historische gebeurtenissen die hij uit de Utrechtse kroniek putte functioneerde puur als decor. Zo schenkt hij onder andere heel veel aandacht aan de strijd rond Eemnes in 1481, en natuurlijk wordt de toestand in Barneveld waar Van Schaffelaar met zijn kameraden werd ingesloten ook omschreven. Maar over de historische context van de oorlog is niks te vinden in zijn verhaal. Oltmans geeft geen enkele duidelijke oorzaak voor de oorlog en laat het verhaal dan ook beginnen als de oorlog al gaande is. Oltmans komt zelfs niet met een uitleg over de politieke motieven voor zijn personages om voor ofwel de Kabeljauwen, ofwel de Hoeken te kiezen. Het conflict tussen de twee heren ging namelijk vooral om (natuurlijk) het hart van een meisje, Jans verloofde Maria, en had dus niet per se iets te maken met hun verbondenheid aan de Hoeken of Kabeljauwen.⁵⁴

---

⁵³ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 19-22.

⁵⁴ Oltmans, *De schaapsherder*.

Nationalisme

Maar waarom liet Oltmans zijn verhaal dan afspelen tijdens de Twisten, als het toch alleen om de personages draaide? In de inleiding van de heruitgave uit 1979 van geeft J.A.L. Lancée het opkomende nationalisme in de negentiende eeuw als verklaring hiervoor. *De schaapherder* werd gepubliceerd in 1837 en het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden was nog maar net twee decennia oud. Zoals ook eerder aangegeven in dit eindwerkstuk hadden naties helden nodig, en het is natuurlijk het mooist als het publiek zich ook nog kan inleven in zo'n personage. Op deze manier kon de held zich het best als voorbeeld profileren. Lancée stelt dat de personages in *De schaapherder* het idee moesten geven dat er onder het Nederlandse volk al eeuwenlang sprake is van een bepaalde moraal. Een moraal die de natie sterk en trots maakt. Oltmans wilde dus een soort continuïteit creëren die het publiek een historisch besef moest meegeven dat gebaseerd was op nationalistische deugdzaamheid. Hiermee is duidelijk zichtbaar dat Oltmans zich sterk heeft laten inspireren door de zelfopoffering van Van Speyk in Antwerpen, iets wat maar zes jaar voor de publicatie van *De schaapherder* had plaatsgevonden. En zo werd het werk een groot succes, want zijn werk werd ongekend populair en werd zelfs door recensenten een 'oorspronkelijk, vaderlands meesterwerk' genoemd.⁵⁵

Een nationale geschiedenis?

Uit Oltmans 'meesterwerk' blijkt dat de Twisten wel degelijk als onderdeel van de vaderlandse geschiedenis werden gezien. Niet iedereen kon zich hier echter in vinden en sommige Nederlandse geschiedschrijvers hadden moeite met het verwijzen naar de Twisten en de Middeleeuwen in het algemeen, als het ging om de geschiedenis van Nederland als één verenigde natie. In Nederland werd er ook lang niet zo nostalgisch terug gekeken naar de Middeleeuwen zoals in bijvoorbeeld Duitsland, België of Frankrijk.⁵⁶ Bakhuizen van den Brink (zie inleiding) was bijvoorbeeld kritisch over de keuze van schrijvers om de Middeleeuwen af te schilderen als periode waarin er al sprake zou zijn van (een vorm van) nationale eensgezindheid.⁵⁷ De "aard der natie" kwam volgens hem pas in de zestiende eeuw naar voren, omdat er pas vanaf toen sprake zou zijn van eensgezindheid onder de Nederlandse gewesten tegen de Habsburgse overheersing. In de Middeleeuwen, en al helemaal tijdens de Twisten, was er allesbehalve eensgezindheid onder de Nederlandstalige volkeren. Ook de latere, invloedrijke historicus Johan Huizinga (1872-1945) kon zich in deze gedachtegang vinden. Vooral de protestantse bevolking in het negentiende-eeuwse Nederland keek op soortgelijke wijze tegen de Middeleeuwen (en daarmee de Twisten) aan. De katholieke bevolking, die tot halverwege de negentiende eeuw als tweederangsburgers

---

⁵⁵ J.A.L. Lancée, in Oltmans, *De Schaapherder*, I.

⁵⁶ Raedts, *De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie*.

⁵⁷ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 77.

werden beschouwd, omarmde de periode juist als 'hun' bijdrage aan de vaderlandse historie.⁵⁸

Het is duidelijk dat er allesbehalve eensgezindheid bestond over de vraag of de Twisten een nationale geschiedenis zijn of niet. Nationaal of niet, de Twisten waren in de negentiende eeuw wel onderhevig aan idealisering en romantisering, en het eerste hoofdstuk heeft ook aangetoond dat ook non-fictieve schrijvers hierdoor beïnvloed werden. Arends *Algemeene geschiedenis* bevat nog veel romantische elementen die ook in Oltmans terug zijn te vinden, de meest opvallende het geïdealiseerde beeld van middeleeuwse ridders. Dapperheid is een thema wat regelmatig terugkeert als het om ridders gaat, en is blijkbaar zo van belang voor de loop van de geschiedenis dat zelfs Nuyens het nodig vindt om er in zijn *Algemeene geschiedenis* wat over te zeggen. Van der Aa maakt zich ook schuldig aan het toedichten van dapperheid aan meerdere personages uit de Twisten, en er is nog een element in zijn biografisch woordenboek te vinden dat ook in Oltmans' roman aanwezig is: de tragische liefde. In *De schaapherder* is Jan van Schaffelaar verloofd met een meisje genaamd Maria, en omdat Perrol natuurlijk een incarnatie van het kwaad is, probeert hij haar van Jan te veroveren. Tegelijkertijd wordt Maria ook nog verliefd op een vriend van Jan, Frank genaamd, wat nog de nodige extra tragedie met zich meebrengt. Van der Aa omschrijft Jacoba van Beieren als een soortgelijk tragisch personage, met haar ongelukkige huwelijken, geheime affaire en overgave aan Filips de Goede.

Geschiedenis of een mooi verhaal?

Zoals het eerste hoofdstuk ook al heeft aangegeven geeft Van der Aa nog wel meer van dit soort tragische, moreel beladen beschrijvingen. Waar Oltmans geen enkele contextualisering of oorzaken noemt voor de Twisten, proberen Arend, Van der Aa en natuurlijk Nuyens wel verklaringen te zoeken. Toch zijn deze nog vaak moralistisch beladen. Het draait bij deze schrijvers nog grotendeels om het verhaal en op welke manier deze in het overkoepelende verhaal van de Nederlandse natie passen. Bij de drie net genoemde schrijvers is te zien dat ze de nadruk leggen op het vertellen van dit 'algemeene' verhaal, en dat gaat ten koste van een kritiek en analyse. In de wetenschappelijke tijdschriften zoals de *BMHG* en de *BVGO* was er door de verzameling losse artikelen met meerdere onderwerpen niet een overkoepelend verhaal te vertellen en dus was er veel meer nadruk op bronanalyse. Hier zijn de typisch romantische en moralistische elementen ook nauwelijks terug te vinden.

Voor Fruin en Blok was het van groot belang dat een historicus zo onpartijdig mogelijk zijn onderzoek deed en daarmee een genuanceerde omschrijving kan geven van een bepaalde periode of gebeurtenis. Oltmans verhaal was allesbehalve genuanceerd: de verhouding tussen Van Schaffelaar en Perrol laat goed zien wie de goede- en slechteriken moeten voorstellen in het verhaal. Er is dus een sterke voorkeur voor de Kabeljauwse partij, toch wel de partij die grofweg

---

⁵⁸ Raedts, *De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie*, 249-273.

beschouwd werd als voorstanders van een verenigd Nederland onder de Bourgondiërs. Dit maakte het ook mogelijk voor Jan van Schaffelaar om uit te groeien tot nationale held. Arend lijkt genuanceerder en behandelt beide partijen min of meer gelijkwaardig. Van der Aa probeert ook genuanceerder te zijn maar is toch wel vaker positief te spreken over de Kabeljauwen dan over de Hoeken. Nuyens bindt er geen doekjes om en komt uit voor een duidelijke voorkeur voor de Hoeken. In de historische tijdschriften zijn over het algemeen een vrij genuanceerde verhalen te vinden over beide partijen, iets wat ook niet zo gek is gezien het feit dat Fruin en Blok erg betrokken waren bij de publicaties van deze tijdschriften.

Wat verder opvalt is dat het hollandocentrisme bij alle schrijvers meevalt. Als er gesproken wordt over Hoeken en Kabeljauwen gaat het nog steeds wel voornamelijk over Hollanders of Utrechters, maar voor de twisten die in de rest van de Nederlanden woedden was er ook regelmatig aandacht, zowel in de handboeken van Arend en Nuyens als in de artikelen van de tijdschriften. Ook Van der Aa schonk aandacht aan personages uit bijvoorbeeld Gelre en Friesland. Blok heeft in de *BVGO* een heel artikel geschreven over de twisten in Friesland en vergeleek deze ook met die in de rest van de Nederlanden. Aandacht voor niet alleen Holland is wellicht te verklaren met het feit dat tijdens de Twisten er allesbehalve sprake was van een verenigd, eensgezind Nederland. Ook de gebieden buiten Holland deden er blijkbaar toe. De opkomst van regionale en provinciale historische genootschappen in de negentiende eeuw laten ook zien dat er in het algemeen ook belangstelling was en waarde werd gehecht aan ook niet-Hollandse geschiedenis, ook wat middeleeuwse geschiedenis betreft.

Afbeelding 3: De overgave van Jacoba van Beieren aan Filips de Goede, 1433. (Staalgravure uit *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. Deel 2.3 door J.P. Arend, 1849. Maker onbekend.)

Conclusie

Een van de meest kenmerkende aspecten van het negentiende-eeuwse Nederland is de verzuiling, die in deze tijd sterk toenam. Protestanten, katholieken, liberalen en anderen leefden naast elkaar, maar wel ieder binnen zijn eigen gemeenschap. Het gevolg hiervan is dat de geschiedenis door iedere gemeenschap door een andere bril werd bekeken, en dat gold ook voor de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Voor de protestanten was het één van de vele voorbeelden van hoe chaotisch de Middeleeuwen waren en daarom ook lang niet zo bepalend voor Nederland als natie. De katholieken omarmden de periode juist en zagen het als voorbeeld dat ook de katholieke identiteit een rol heeft gespeeld in de Nederlandse geschiedenis. De liberalen, en daar was Fruin één van, verlangden juist naar een geschiedenis die zoveel mogelijk kanten laat zien om een zo accuraat en genuanceerd mogelijke geschiedenis te kunnen schrijven.

Het beeld dat er in de negentiende eeuw bestond over de Twisten in Nederland was dus allesbehalve eensgezind, zelfs onder geschiedschrijvers. Toch zien vrijwel alle behandelde schrijvers in dit eindwerkstuk de Twisten als een onderdeel van de vaderlandse geschiedenis, al wordt het niet omschreven als een periode waarin de basis van de Nederlandse natie zou liggen. Wel was het voor de vroege negentiende-eeuwse schrijvers een tijd van nobele ridders en tragische veten. Maar naar mate de negentiende eeuw vorderde, ontwikkelde de geschiedschrijving zich steeds meer tot een wetenschappelijke discipline in plaats van een verhaalvorm. Brongebruik kreeg steeds meer nadruk en moest volgens wetenschappelijke methoden gaan, vergelijkbaar met die van de natuurkunde. De Twisten werden in de tweede helft van de negentiende eeuw veel meer getest op de historische context en de aandacht voor de oorzaken en gevolgen van de conflicten nam toe. Waar Arend vertelt dat de twisten bij de dood van Willem IV begonnen, probeert Blok te verklaren *waarom* dit gebeurde en welke ontwikkelingen hiermee samen hingen. In historische tijdschriften als de *BMHG* en *BVGO* was dit meer wetenschappelijke beeld meer aanwezig dan in de behandelde handboeken en het biografisch woordenboek.

Mogelijk aanvullend onderzoek

Om een nog uitgebreider beeld te kunnen schetsen over de negentiende-eeuwse perceptie op de Twisten, zou er ook nog gekeken worden naar de manier waarop de Twisten buiten de geschreven literatuur worden gebruikt. Denk bijvoorbeeld aan (schilder)kunst, muziek- of toneelstukken. Voorbeelden zijn negentiende-eeuwse historiespellen (*Nieuw Historie Spel van Nederland* uit 1815) of poëzie van Hendrik Tollens (1780-1856), die zijn gedichten onder andere aan Jan van Schaffelaar weidde.⁵⁹ Ook zijn er ontelbaar veel negentiende-eeuwse publicaties met de jeugd als

---

⁵⁹ Mathijssen, *Historiezucht*, 143-148; Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 70.

doelgroep bekend die tevens over de Twisten verhalen. Goede voorbeelden zijn kinderprenten over Van Schaffelaar uit 1841 door Gijsbertus van Sandwijk (1794-1871).⁶⁰ Onderzoeken naar dit soort bronnen zullen vooral een aanvulling kunnen geven op het populaire beeld wat er over de Twisten bestond.

Eindoordeel

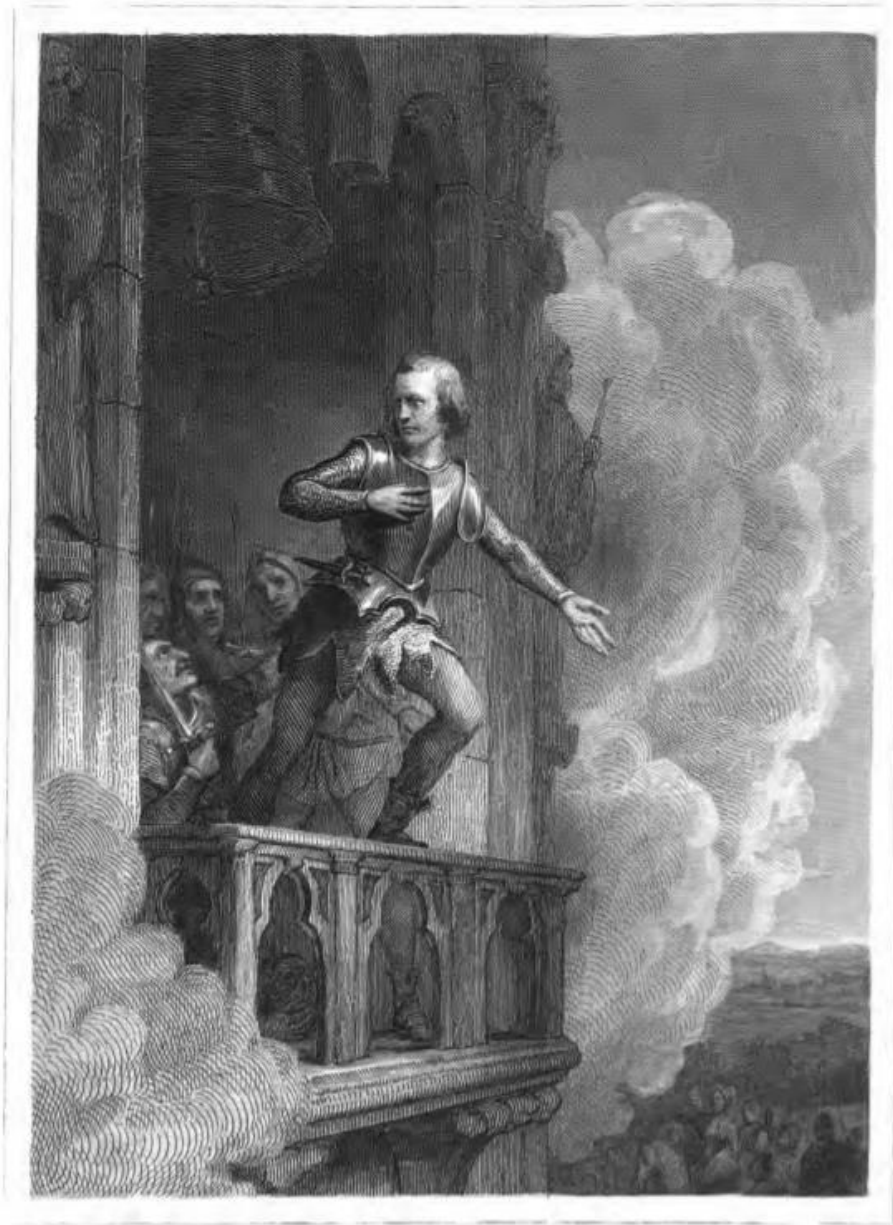
Eigenlijk laat de ontwikkeling in het negentiende-eeuwse beeld van de Twisten de ontwikkeling van de geschiedschrijving in het algemeen zien. Geschiedenis was vanaf 1850 niet alleen een inspiratiebron voor literatuur zoals bij *De schaapherder*, het werd een volwaardige wetenschap. Al snel kwam ook Oltmans' werk onder de loep bij twintigste-eeuwse historici en al snel moest ook Van Schaffelaars heldenstatus eraan geloven. Er was immers maar één bron bekend die zijn naam en sprong uit de kerktoren van Barneveld vermeldt, en dus kon de Utrechtse hoogleraar N.B. Tenhaeff (1885-1943) in een onderzoek uit 1920 niks anders doen dan constateren dat de legendarische Van Schaffelaar niet meer was dan een Kabeljauwse huurling die waarschijnlijk net als Oltmans' Perrol zijn geld verdiende door te moorden en plunderen. Verder is er niets over de *ruter* bekend. Maar toch kon Tenhaeff het niet laten om waardering uit te spreken voor zijn enige gedocumenteerde daad: de sprong van de toren in Barneveld. Tenhaeff:

*...daar immers hij toch sterven moet, op dat oogenblik reeds is hij een sublieme kerel; en als hij zoo dadelijk op den torentrans staande zijn handen in de zij zet en springt, op dat oogenblik is hij een held!*⁶¹

---

⁶⁰ Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar*, 75.

⁶¹ Ibidem, 77.

Afbeelding 4: De sprong van Jan van Schaffelaar, 1482. (Staalgravure uit *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. Deel 2.3 door J.P. Arend, 1849. Maker onbekend.)

Literatuurlijst

- Aa, A.J. van der, Karel Johan Reinier van Harderwijk, en G.J.D Scholten, *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt* (Haarlem 1852).
- Arend, J.P., *Algemeene geschiedenis des vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. 2.2 (Amsterdam 1846).
- Blok, P.J., 'De eerste regeringsjaren van Hertog Albrecht van Beieren, 1358-1374', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 3 2 (1885) 244–284.
- , 'Schieringers en Vetkoopers', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 3 7 (1893) 1–40.
- Bosch, Mineke, 'Vrouwen in perspectief. Traditie en verandering van het biografische woordenboek in Nederland en elders.', *BMGN - Low Countries Historical Review* 129 (2014) 55–76.
- Brandeler, P. van den, 'Berigt over Dordrecht in 1490', *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht* 7 (1859).
- Brokken, H.M., *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Zutphen 1982).
- Dorsman, Leen, en Ed Jonker, *Anderhalve eeuw geschiedenis: (Nederlands) Historisch Genootschap 1845-1995* ('s-Gravenhage 1995).
- Dorsman, Leen, Ed Jonker, en Kees Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).
- Fruin, Robert, en Marja van der Linden-Taal, *Het voorspel van de Tachtigjarige Oorlog* (Utrecht 2017).
- Gent, M.J. van, "*Pertijelike saken*": *Hoeken en Kabeljauwen in het Bourgondisch-Oostenrijkse tijdperk* ('s-Gravenhage 1994).
- Geurts, P. A. M, en A. E. M Janssen, *Geschiedschrijving in Nederland: studies over de historiografie van de Nieuwe Tijd. Deel II* ('s-Gravenhage 1981).
- Guyot, P.C.G., 'Rood, wit en blaauw, de landsheerlijke kleuren van Holland onder de graven uit het huis van Beijeren; en graauw, namelijk bleekblauw, de kleur van de hofkleeding dier graven', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. 1 10 (1856) 344–354.
- Janse, Antheun, *De sprong van Jan van Schaffelaar: oorlog en partijstrijd in de late Middeleeuwen* (Hilversum 2003).
- , *Een pion voor een dame Jacoba van Beieren, 1401-1436* (Amsterdam 2009).
- Jansen, H.P.H, *Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Bussum 1966).
- Mathijsen, Marita, *Historiezucht: de obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013).

- Miltenburg, A.P.J., *Naar de gesteldheid dier tyden: Middeleeuwen en mediëvistiek in Nederland in de negentiende eeuw: vier studies* (Hilversum 1991).
- Nijs, Thimo A.H. de, Eelco Beukers, en Rob van Ginkel, *Geschiedenis van Holland. Deel III* (Hilversum 2003).
- Nuyens, Willem Jan Frans, *Algemeene geschiedenis des Nederlandschen volks, van de vroegste tijden tot op onze dagen 5* (Amsterdam 1873).
- Oltmans, J.F., *De schaapherder. Een verhaal uit den Utrechtschen oorlog (1481-1488)*. (Bussum 1979).
- Raedts, Peter, *De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie*. (Amsterdam 2011).
- Rammelman Elsevier, W.J.C., 'De strijd, tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen in de jaren 1479-1483, toegelicht uit echte en nog onbezichtigde bescheiden.', *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht* 4 (1851) 125-234.
- Smithuis, Justine, 'Politiek en geweld in een laatmiddeleeuwse stad: Utrecht, 1400-1430', *Tijdschrift voor geschiedenis* 123 (2010) 241-253.
- , 'Urban politics and the role of guilds in the city of Utrecht (1250-1450)' (Leiden 2019).
- Tollebeek, Jo, *De toga van Fruin: denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990).
- Zeijden, Albertus Theodorus van der, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn: W.J.F. Nuyens (1823-1894) en zijn "nationale" geschiedschrijving* (Hilversum 2003).

Samenvatting

Dit eindwerkstuk richt zich op de manier waarop er binnen de Nederlandse, negentiende-eeuwse geschiedschrijving werd gekeken tegen de laatmiddeleeuwse Hoekse en Kabeljauwse Twisten. De Twisten, die vandaag de dag een vrij onbehandeld onderwerp zijn binnen het basis- en middelbaar onderwijs, werden door de meeste negentiende-eeuwse geschiedschrijvers gezien als een volwaardig onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. Echter werd nog veel geschiedschrijving aan het begin van de negentiende eeuw nog beïnvloed door idealisering en romantiek en stond de wetenschappelijke geschiedschrijving in haar kinderschoenen. Schrijvers als J.P. Arend, A.J. van der Aa en zelf nog W.J.F. Nuyens lieten zich in hun verhaal over de Twisten nog beïnvloeden door romantische ideeën over ridderlijkheid, moed en liefde. J.F. Oltmans is met zijn historische roman *De schaapherder* grotendeels verantwoordelijk voor een romantische visie op de Twisten en de historische figuren die daar een rol in speelden. Hier heeft onder andere de legendarische Jan van Schaffelaar zijn heldenstatus aan te danken. Maar naar mate er steeds meer studies verschenen over de Twisten in de loop van de negentiende eeuw, is er een ontwikkeling binnen de geschiedschrijving te zien die uiteindelijk uitkomt op de wetenschappelijke methoden van één van Nederlands bekendste historici: R.J. Fruin. In de tweede helft van de negentiende eeuw wordt de nadruk op het kritische brongebruik groter als er over de Twisten geschreven werd. Fruins leerling P.J. Blok toont dit onder andere aan in zijn eigen studies over de Twisten. Ook al beschouwden de meeste negentiende-eeuwse geschiedschrijvers de Twisten als onderdeel van de vaderlandse geschiedenis, toch waren de meningen over de rol van de periode in het ontstaan van de Nederlandse natie verdeeld. Veel met name protestante auteurs zagen de Twisten als niet volwaardig aangezien het een periode is waarin er allesbehalve sprake was van een eensgezind, Nederlands volk. Nog altijd worden de Twisten om deze reden overschaduwd door de Opstand vanaf de zestiende eeuw, die nog altijd wordt gezien als de onlusten die de geschiedenis van Nederland fundamenteel beslist hebben.